

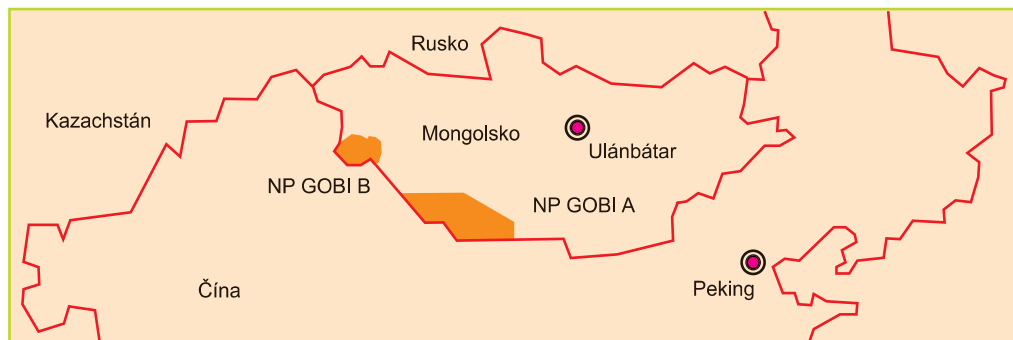

Návrat koně Převalského do přírody je jedním z největších úspěchů ochránců přírody konce 20. století.

Národní park Gobi B

Evžen Kůs

Skutečnost, že Gobi (mongolsky Govi, čínsky Sha-mo; *pustina*) je největší asijská poušť, je všeobecně známá. Pokud bychom ale měli říci, kde přesně se rozkládá, nebude to tak jednoduché. Většinou se uvádí, že je na severu ohraničena hradbou Mongolského Altaje, na jihu Tibetskou plošinou, na jihovýchodě pak hřebeny Gobijského Altaje; součástí Gobi je i široký pruh vyprahlé krajiny táhnoucí se v délce asi 1 600 km podél jižních hranic Mongolska a severních oblastí čínské provincie Vnitřní Mongolsko. Často se ale můžeme setkat s tím, že se do Gobi ne zcela správně zahrnují i stepní oblasti středního Mongolska včetně hlavního města Ulánbátaru a celá východní část státu. Pod názvem Gobi se totiž skrývá několik typů krajiny, lišící se jak tvárností, tak svými biotopy. Gobi totiž není poušť, jak si ji obvykle představujeme. Oblast jihozápadního a jižního Mongolska a severozápadní Číny je velmi členitá, proťkaná sítí vysokých pohoří. Ta dělí krajinu do mozaiky náhorních plošin, šterkových, suťových polí a zaříznutých říčních údolí. Gobi se z geografického hlediska proto dělí na množství menších celků – např. Šarginskou, Gašunskou, Altajskou, Zaaltajskou či Galbinskou Gobi. Významným geografickým celkem je Džungarská pánev. Rozdílné přírodní podmínky jednotlivých částí Gobi se odrážejí i na rostlinstvu. Gobi to není jen poušť s typickými písečnými dunami, ale

i polopoušť porostlá řídkými porosty nevysokých keřů; stromy rostou jen v okolních horách. V blízkosti stálých pramenů a podél břehů sezonních nebo i stálých vodních toků se mohou rozkládat i travnaté stepy. Co však mají všechny části Gobi společné, je nedostatek vody a typické kontinentální podnebí. Panuje tu horké léto s teplotami až 40 °C, prашnými bouřemi a vysušujícími větry. Na rozdíl od Kalahari, Sahary či australských pouští tu vládne tuhá a dlouhá zima. Sněhová pokrývka bývá maximálně do 50 cm, ale rtuť teploměru klesá v lednu a únoru pod -40 °C, v terénních depresích až k -50 °C. V některých letech mohou ještě v polovině dubna přijít mrazy kolem -25 °C.

Jedinečná pestrost přírody Gobi vedla k vyhlášení několika velkoplošných chráněných území. V roce 1975 vznikl v Mongolsku na ploše 53 000 km² národní park Velká Gobi. V roce 1991 byl vyhlášen biosférickou

rezervací UNESCO především díky své unikátní fauně. Národní park sestává ze dvou oddělených území Gobi A a Gobi B, která se liší krajinou, klimatem, vegetací i faunou. Národní park Gobi A zabírá plochu přibližně 44 000 km², velkou část jeho území tvoří písčité poušť s typickými dunami a sporým rostlinstvem. Žijí zde zbytky populace divokých velbloudů dvouhřbých (*Camelus bactrianus*), největší vzácností je 30–40 posledních přežívajících jedinců medvěda gobijského (*Ursus arctos gobiensis*). Nacházejí se zde světově proslulá naleziště zkamenělin druhohorních veleještěřů. Území je relativně málo dotčené a požívá velmi přísné ochrany. Ke vstupu do národního parku je zapotřebí souhlasu ministerstva životního prostředí.

Druhá část parku – Gobi B, má rozlohu zhruba 9 000 km²; území je považováno za součást Džungarské Gobi. Na rozdíl od části A se vyznačuje bohatším rostlin-

ným pokryvem, botanici zde zjistili na 204 rostlinných druhů, žije zde 49 druhů savců, 15 druhů plazů a přes 150 druhů ptáků; část druhů je endemických. Nadmořská výška se pohybuje od 1 000 po 2 900 m, 70% tvoří suché stepi a polopouště, část půd je zasořená. Krajině dominují sporadické travní porosty, fenoménem jsou tzv. saxaulové stepi s dominantními porosty saxaulu (*Haloxylon sp.*) Průměrný roční úhrn srážek se pohybuje kolem pouhých 100 mm, pokud prší, pak hlavně v červnu a červenci. Území je domovem poslední početné populace (čítající 3 tisíce jedinců) divokého osla asijského – džigetaje (*Equus hemionus hemionus*), zatím běžným druhem je zde gazela perská neboli džejran (*Gazella subgutturosa*). V horách Altaje lemujících východní hranici parku stále žijí irbisové (*Uncia uncia*), poměrně početné jsou populace kozorožců sibiřských (*Capra ibex sibirica*), lze zde zastihnout i majestátní divokou ovci argali (*Ovis ammon*). Velmi bohatě zastoupeni jsou hlodavci, kterých tu žije více než 25 druhů, z nejnámějších jsou to pískomilové, tarbíci a křečci. Ze zajícův jsou nejčastěji zastoupeni zajíc tolaj neboli zajíc písečný (*Lepus tolai*) a pištůcha Pallasova (*Ochotona pallasii*). Všudypřítomní jsou vlci, zastoupeni menším poddruhem *Canis lupus chanco*. Členitá krajina plná skalisek je příhodným biotopem pro manula (*Otocolobus manul*), stejně jako pro lišku korsaka (*Vulpes corsac*). Z ptačích druhů na první pohled zaujmou hejna jeřábů panenských (*Antropoides virgo*), žije zde 12 druhů dravců – včetně mohutných supů hnědých (*Aegypius monachus*) a orlosupů bradatých (*Gypaetus barbatus*), k nejběžnějším patří orel stepní (*Aquila nipalensis*) a orel skalní (*Aquila chrysaetos*).

Zmíněná část Gobi se stala posledním útočištěm jediného žijícího druhu divokého koně – koně Převalského (*Equus przewalskii*). Poslední pozorování pochází z roku 1969. Na kritickou situaci posledních volně

Saxaulová step ve východní části parku

žijících divokých koní poukázalo v roce 1959 mezinárodní sympozium v Praze, navrhovaná opatření se však nepodařilo uskutečnit, protože v 60. letech se mongolsko-čínská hranice stala vojenskou zónou, kam bylo velmi těžké se dostat i pro mongolské odborníky. Koně Převalského vyhynuli v důsledku souhry více faktorů. K decimaci stavů přispěly ve 40. letech nájedzy lovců koní z Kyrgystánu a Kazachstánu a také několik po sobě jdoucích tuhých zim s velkou sněhovou pokrývkou. Konečnou ranou pro přežívající populaci divokých koní byl rozvoj pastevectví v 50. a 60. letech 20. století. Pastevci obsadili všechny dostupné zdroje vody – na území parku je všeho všudy šest větších oáz. Početná domácí stáda přinesla narušení přirozené rovnováhy křehkých polopouštních ekosystémů. Neúměrné spásání vedlo k destrukci původních biotopů a snížení produkce biomasy, což se odrazilo na popula-

cích volně žijících druhů. Situace se změnila až v 90. letech, kdy se vládě podařilo pastevce z území parku vysídlit za hranice a uvolnit tak všechny dostupné zdroje vody pro volně žijící zvířata. Proto bylo možné v roce 1992 přistoupit ke zpětnému vysazování koní Převalského z evropských zoologických zahrad do původních biotopů. Vodní režim v parku pozitivně ovlivňovala přehrada Bij Gol v podhůří Altaje, díky níž měla říčka Bij vodu po celý rok. V polovině 90. let došlo k jejímu poškození a následně k neuvážené privatizaci. Majitel sice hráz opravil, ale veškerou vodu zadržuje pro horské pastviny a na území parku vypouští jen minimální množství. V současné době žije volně na území národního parku Gobi B na 140 koní Převalského, většina z nich se narodila již ve volnosti. Přímou na území parku, v osadě Tachin tal vzniklo správní centrum parku, kde sídlí ředitelství. Strážci vyjíždějí pravidelně do terénu

Květy pažitky *Alium mongolicum* zbarví v pozdním létě vyprahlé stepi Gobi růžovým nádechem.

Agama *Phrynocephalus versicolor*, jeden z nejběžnějších plazů Gobi

Domácí velbloudí představují v Šarginské Gobi vážnou konkurenci pro poslední stáda mongolských sajk (*Saiga tatarica mongolica*).

Pro obyvatele Gobi je kůň symbolem tradic a svébytnosti jejich kultury.

dokážou sledovat veškeré ilegální aktivity, ať již se jedná o vyhánění stád domácích dobytka do parku, nebo ojedinělé případy pytláctví. Správa má díky radiové síti (postavené za české finanční účasti) spojení s krajským městem Altaji, Ulánbátarem a v případě potřeby může mnohem snáze řešit veškeré problémy.

Zdá se, že národní park Gobi B má všechny předpoklady, aby přispěl k záchraně biodiverzity polopouštních ekosystémů. V současné době však sílí varovné signály. V horách Mongolského Altaje se nacházejí ložiska zlata, na čínské straně Džungarské pánve se otevírají uhelné doly a ropná pole. Příchod těžařů znamená pro přírodu vždy zkázu a nejde jen o místa, kde se těží. Do oblasti se nahnou lidé s terénními vozy a zbraněmi a ve volných chvílích se baví lovem a projíždkami po okolí. Ne náhodou je ústředním sporem na mongolské politické scéně způsob využití nerostného bohatství a dopady na životní prostředí. V úvahu je třeba brát i aspekty možného politického vývoje na dnes relativně klidné mongolsko-čínské

hranici. Národní park Gobi B hraničí s neklidnou Ujgurskou autonomní oblastí čínské provincie Sin-ťiang (Xinjiang), kde existuje islámské hnutí, usilující o odtržení a vyhlášení samostatného východního Turkestánu. Přitom asi 100 km vzdušnou čarou od mongolských hranic leží národní park Kalameili s téměř identickou faunou jako Gobi B. Je to místo, kde čínští zoologové v roce 2004 začali vypouštět do volné přírody první koně Převalského na svém území. Přitom veškeré pokusy o navázání spolupráce, týkající se obnovení populace koní Převalského, tak aby koně mohli táhnout jako kdysi přes hraniční hory, nepřinesly zatím pokrok. Vzhledem k tomu, že národní park Velká Gobi je světovou biosférickou rezervací UNESCO, bylo by záhodno, aby jej v další existenci aktivně podpořily i mezinárodní ochranné instituce, které mají v tomto konkrétním případě co dohánět.

*Snímky autor
Autor pracuje v Zoologické zahradě
hl. m. Prahy*

SUMMARY

Kůň E.: The Gobi B National Park

The unique diversity of nature in the largest Asian desert – the Gobi – resulted in establishing some large-size protected areas there. In 1975, the Great Gobi National Park was established in Mongolia, covering an area of 53,000 km². Particularly due to its remarkable fauna, the Great Gobi National Park became a UNESCO Biosphere Reserve in 1991. The National Park consists of two separate parts, the A part (an area of 44,000 km²) and the B part (an area of 9,000 km²) which differ from each other in the landscape, climate,

vegetation and fauna. The author particularly aims at the B part, which had been the last refuge for the only recent wild horse species – the Przewalski's Horse (*Equus przewalskii*). In the 20th century, some drivers contributed to its dramatic decline – raids by horse hunters from Kyrgyzstan and Kazakhstan in the 1940s, some subsequent hard winters with high snow cover and development of livestock grazing in the 1950s and 1960s. In the 1990s, the Mongolian government transferred shepherds from the National Park's territory outside its borders. In 1992 the re-introduction of captive Przewalski's horses from European zoos into native habitats began. At present, there are 140 wild horses in the western part of the Gobi B National Park: most of them have been born in the wild.

Ještě k článku o Národní rezervaci Masai Mara

Při porovnání počtu kempů a dalších ubytovacích zařízení ve dvou bezesporu světově významných chráněných územích východní Afriky, národní rezervaci Masai Mara (Keňa) a Serengetském národním parku v Tanzanii (*Ochrana přírody*, 64, 1, 26-28, 2009), jsem se dopustil omylu, když jsem od rozlohy druhého z nich odečetl plochu území ochrany přírody Ngorongoro, která původně skutečně byla jeho součástí. Správný údaj proto je, že Serengetský národní park je přibližně desetkrát větší než Masai Mara.

Jan Plesník